

Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması

Discussion of the Propounded Identicalness Thesis for Proper Nouns, Physical Situations and Mental Situations in Kripke

VEDAT ÇELEBİ
Erciyes University

Received: 17.11.2017 | Accepted: 19.12.2017

Abstract: In this study, Kripke's claim, that within the framework of the possible worlds argument, the identification of mental processes by being reduced to physical events doesn't have an imperative base is addressed. Theories of physicalism and identity aims to explain the mental processes in a thoroughly physical way, thus trying to reduce it to the physical one, through brain events. According to Kripke, there must be an imperativeness for the identification of mental states with physical states. According to him, however, it is not possible to show that physical events necessarily reveal mental processes. According to Kripke, in order to be imperatively correct for one statement, it must be correct in all possible worlds. Kripke uses the concept of "rigid designator" to describe this situation. According to Kripke, the thesis of identity between rigid designators must be metaphysically imperative correct. This situation does not apply to mental events. So then, the aim of this article is to reveal why the thesis of identity proposed in the explanation of physical and mental situations in terms of Kripke is not valid.

Keywords: Kripke, identity, proper nouns, mental and physical situations, rigid designators.

© Çelebi, V. (2017). Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 7 (2), 51-74.

Özdeşlik Problemi ve Özel Adların Olanaklı Dünyalarda Göstergesinin Değişmez ve Zorunlu Oluşu

Kripke, olanaklı dünyalar fikrine dayanan modal mantık ve onun içerdiği olanaklılık, zorunluluk kavramlarına katkıları ile karşımıza çıkan bir filozoftur. Kripke'ye göre olanaklı dünyalar teleskopla gözlemleyebileceğimiz uzak gezegenler değildir. Bunlar olgu karşıtlarını, yani bir şeyin olduğundan farklı olabileceğini dile getirmeye yarayan kuramsal araçlardır. Ona göre, olgu karşıtı bir durumdan söz etmek aslında bir olanaklı dünya üzerine konuşmaktır. Dolayısıyla olanaklı dünyalar ontolojik değil sözsel nesnelere indirgenmemesi gereken, insan tarafından oluşturulmuş, inşa edilmiş soyut objeler olarak anlaşılmalıdır (Rossi, 2001: 95).

Kripke, özdeşlik durumlarını anlatmak için “rigid designator” kavramından hareket eder. Bu kavramı bir niteliğin, her olanaklı dünyada aynı şeyi göstermesini anlatmak için kullanır. Kripke'ye göre, gerçek özdeşlikler “rigid designator”ler içermelidir. O halde, tüm özdeşlik iddiaları zorunluluk içermelidir. Eğer bu zorunluluk gösterilemezse zihin ifadeleri ile beyin ifadeleri arasında özdeşlikten söz edilemez. Çünkü öyle bir dünya olabilir ki, orada zihin olayları beyin olayları değildir. Zihin olaylarının beyin olaylarına indirgenmediği o dünya, bu dünya da olabilir (Günday, 2003: 99). Ancak olanaklı dünyalar argümanına bağlı bu özdeşlik tezi zihinsel olmayan fiziksel şeyler için geçerli değildir.

Bu farkı ortaya koyabilmek için öncelikle zihinsel olmayan durumların; özel adların, nesnelere göndermeleri ile ilişkisine ve bunların özdeşliği problemine değinelim. Bu noktada Kripke'nin, özdeşlik ifadeleriyle ilgili örneklerini değerlendirelim ve bunlar arasındaki ilişkinin zorunlu olup olmadığını tartışalım.

Olanaklı dünyalar ve katı belirticiler kavramlarından hareket eden Kripke, bu konuyu tartışmaya aşağıdaki örnek ile başlar.

Eğer çift odaklı camları bulan kişinin, Birleşik Devletlerin ilk Genel Postane Müdürü olduğu doğruysa, yani bunlar bir ve aynı kişilerse bu ifade, olası olarak doğrudur. Yani olay şöyle olmuş olabilir. Bir adam, çift odaklı camları icat etmiş ve başka biri de ilk Birleşik Devletler Genel Postane Müdürü olmuştur (Kripke, 2005: 98).

Kripke'ye göre, özdeşlik şey ile kendisi arasındaki bir şeydir. Asla iki şey arasında değildir. Bu durum zorunluluğa dayanmaktadır. Çift odaklı gözlüğü bulan ile PTT Müdürü'nün özdeşliği zorunlu değil de olumsal gözükebilir. Bu iki özelliğin aynı kişide olması ve olumsallığı olması onun zorunlu olmasını gerektirir fakat bu durum kişinin kendisiyle özdeş olma zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Çift odaklı gözlüğü bulan Benjamin Franklin PTT müdürü olmasaydı da kendisi kendisiyle özdeş olacaktı (Güçlü, 2008: 849). Bu tartışma Frege'de özdeşlik nesnenin kendisiyle midir? Yoksa nesneye verilen adlar ya da semboller arasında mıdır? şeklinde karşımıza çıkmıştır. Frege, ilk olarak $(a=b)$ şeklindeki özdeşliği ele almış ancak bunun dile, yargıya ait olduğunu bu yüzden öznel olduğunu düşünerek $(a=a)$ şeklindeki nesnenin kendisiyle olan özdeşlik formunu çözüm olarak görmüştür. Nesnenin kendisiyle olan bu özdeşlik formunun yeni bir bilgi vermesi yani analitik ve totolojik olmaktan çıkıp sentetik yapıya dönüşmesi için anlamı nesneye ya da referansa indirgeyen betimlemeci anlam kuramından farklı bir tavır sergilemiştir. Özel adın anlamını nesnenin kendini gösterme biçimi olarak tanımlamıştır. Böylece de hem yeni bir bilgi veren hem de nesnellik içeren bir anlama ulaşmıştır.

Dil-dünya ilişkisi olarak ta karşımıza çıkan bu özdeşlik ve temsil probleminde, Kripke'yi daha iyi anlamak için kısaca Frege ve Russell'in gönderge, ad, tümce ve betimleme kavramlarını nasıl değerlendirdiğine bakalım. Dilin en küçük anlamlı birimi olarak önermeyi gören bu filozoflar bir önermenin anlamının o önermeyi temsil ettiği olgu durumunda olduğunu belirtmişlerdir. Bu filozoflara göre bazı farklılıklar söz konusu olmakla birlikte genel olarak bir önermenin temsil ettiği olgu durumu yani anlamı onun göndergesidir (Baykent, 2017: 497). Bu tavrı Wittenstein'in *Tractatus* adlı eserindeki resim kuramı anlayışında da benzer şekilde görmekteyiz. Bu yaklaşımda olgu ve olgu durumları söz konusu olduğunda tümce (önerme), nesnelere söz konusu olduğunda ise adlar karşımıza çıkmaktadır. Tabii ki bunların birbirini temsil dereceleri bilgi ya da düşünce içerip içermedikleri, nesnellik taşıyıp taşımadıkları başka bir tartışma konusudur.

Gönderge, tasarım ve anlam kavramları betimsel yaklaşım filozoflarının kullandıkları en önemli kavramlardır. Öncelikle filozoflar bu kavramlardan ne anladıklarını açıklamaktadırlar. Örneğin, Frege de bir dilsel

ifadenin göndergesi onun resmettiği nesnedir. Bir dilsel ifadenin anlamı ise göndermede bulunduğu nesneyi sunuş kipidir (Baykent, 2017: 502).

Russel ve Frege adlandırılan şeyin göndergesi özel adlar söz konusu olduğunda farklılaşabilmektedir. Örneğin Aristoteles kimisine göre büyük İskenderin hocası, kimisine göre Platonun öğrencisi kimisine göre Stagarialı bir kişidir. Tüm bunlar bir araya geldiğinde adlandırmanın göndergesinin farklılığını göstermektedir (Kripke, 2005: 42).

Özellikle, Frege'nin getirdiği nihai çözüme bakıldığında ona göre, özel adın anlamı nesnenin kendini sunma biçimidir ancak göndergesi nesnenin kendisidir. Böylece aynı nesneyi farklı adlar ile temsil etmek ve bu adlara totoloji olmayan yeni içerikler kazandırmak mümkün olmaktadır. Örneğin, Sabah yıldızı Sabah yıldızıdır önermesi bu anlam tanımından sonra totolojik ve analitik olmaktan sentetik bir yapıya dönüşmüştür. Ve artık en son çıkan en parlak yıldız içeriğini kazanmıştır. Sonuç olarak ta sabahyıldızı özel adının göndergesi Venüs gezeni iken anlamı kendini gösterme biçimi olarak tanımlanmıştır. Bu nokta değerlendirildiğinde nesneye verilen adın nesne ile olan ilişkisinin zorunlu bir özsel ilişki olmadığı ifade edilebilir. Frege'ye göre, referans nesnenin kendisiyken anlam nesnenin kendini gösterme biçimi olarak tanımlanmıştır.

Frege'ye benzemekle birlikte ondan belirli noktalarda farklılaşan Russell'a göre ise, dış dünyaya ilişkin bilginiz betimlemenin dışında mümkün olmadığı için özel adın göndergesi nesnenin kendisi olamazdır ona ilişkin tümele ya da betimlemeyedir. Russell'a göre, özel adın anlamı göndergesidir ancak gönderge nesnenin kendisine değil onun hakkındaki bilginiz olan tümeledir. O halde özel ad eksik ya da kısaltılmış betimlemedir. Akşam yıldızı özel adı en son ortaya çıkan en parlak yıldızdır bilgisine, tümele gönderme yapacaktır. Bu noktada, Kripke farklı düşünecektir. Kripke'ye göre, betimlemeler değişken oldukları halde özel adların göndergesi sabit ve değişmezdir. Oysa Russell için adlar ve betimlemeler basit ya da karmaşık sembollerini içermek ve epistemik statü bakımından ayrırsa da adlar nihai olarak eksik ya da kısaltılmış betimlemeler olarak ifade edilmiştir.

Kripke, adların adlandırılan şeyin özelliklerini karşılayıp karşılamadığı tartışmasını bir soru üzerinden yürütmektedir. Örneğin, Aristoteles hiç var oldu mu? diye sorulduğunda adın bir gönderimi var mı yok mu sorusu-

nu dile getirmiş oluyoruz der. Burada sorun Aristoteles'in var olup olmaması sorunu değildir. Çünkü bir şey elde edildiğinde onun var olduğunu biliriz (Kripke, 2005: 41).

Frege ve Russell'ın kuramlarının serpilmiş bir yapıda olduğunu söyleyen Kripke'ye göre onlar için özel bir ad katı bir belirleyici değil nesnenin yerini alan betimle eş anlam ifade etmektedir (Kripke, 2005: 74). Russell ve Frege açıklayıcı olmayan, her ikisi de sıradan adın nasıl çalıştığına ilişkin esasen benzer resimlere sahiptir. Bu açıdan betimsel bir anlayışa sahip olan bu düşünürlere Kripke karşı çıkmaktadır (Speaks, 2007: 4-6).

Kripke, söyleyecekleri daha anlaşılır olsun diye kullanacağı ad, belirleyici ve betimin göndergesi kavramlarından ne kast ettiğini ifade etmektedir. "... ad terimi tam betimleri içerecek biçimde değil fakat sadece günlük dilde 'özel ad' denebilecek şeyleri içerecek şekilde kullanılacak. Eğer adları ver betimleri kapsayacak genel bir terim istersek 'belirleyici' terimini kullanabiliriz" (Kripke, 2005: 36). Kripke, "betimin göndergesi" terimini de "... tam betim içindeki koşulları tek başına karşılayan nesneyi kast etmek için" kullanmaktadır (Kripke, 2005: 37).

Frege ve Russell'ın aksine Kripke için özel adlar katı belirleyicilerdir (Kripke, 2005: 65). Kripke'ye göre, özel adlar değişmezlik özelliğine sahiptir ve İngilizce "rigid" olarak ifade edilirler" (Soames, 2003: 426-427).

Örneğin, "birleşik devletlerin ilk başkanı", "bu sınıfta en uzun öğrenci", "3 ve 5 in toplamı", vb. katı belirlenimlerdir. "Aristoteles" gibi bir özel isim katı belirlenim midir? Kripke düşünür ki sıradan özel isimler katı belirlenimlerdir. 1970 de birleşik devletler başkanından başka birisi 1970 de birleşik devletler başkanı olmasına rağmen Nixon'dan başka diğerlerinden biri Nixon olmazdı (Speaks, 2007: 48). Aynı şekilde, bir belirleyici, nesne nerede var olursa olsun onu belirtirse, kesin olarak belli bir nesneyi belirler; bunun yanında eğer nesne, zorunlu bir varlıksa, belirleyici kuvvetli katı olarak adlandırılabilir (Kripke, 2005: 63).

Eğer birisi, zorunluluğu apriorisite ile özdeşleştirir ve nesnelere tek başına teşhis edici özellikler açısından adlandırıldığını düşünürse o, şöyle düşünebilir. Bunlar, apriori olarak bilinerek, hangi nesnenin Nixon olduğunu bulmak ve mümkün tüm dünyalarda onu teşhis etmek üzere kullanılması gerekli olan nesneyi teşhis etmek için kullanılan özelliklerdir.

Buna karşılık olarak şu nokta önemlidir: “(1) genellikle, bir olgu-karşıtı durum hakkında şeyler “ortaya çıkarılmazlar”, şart koşullar; (2) mümkün dünyaların, sanki bir teleskoptan bakıyormuşuz gibi, tümüyle niteliksel olarak verilmesine gerek yoktur. Ve bir nesnenin her olgu-karşıtı dünyada sahip olduğu özelliklerin, o nesneyi gerçek dünyada teşhis etmek için kullanılan özelliklerle hiçbir ilgisi yoktur” (Kripke, 2005: 64).

Eğer olgu-karşıtı bir durum, Nixon’a olmuş olabilen bir durum gibi betimlenirse ve böyle bir betimin salt niteliksel olan birine indirgenebileceği varsayılırsa, o zaman, niteliklerin altında yatan özelliksiz kurucu unsurlar olan gizemli “çıplak parçacıklar” varsayılmış olur. Bu, şöyle değildir: Nixon’ın bir Cumhuriyetçi olduğunu düşünüyorum; ancak ne ifade ederse etsin, Cumhuriyetçiliğin arkasında duruyor değil, onun bir Demokrat da olabileceğini düşünüyorum. Özsel olabilen bazı özellikler hariç, aynı, Nixon’a ait olabilecek herhangi bir özellik için de söz konusudur. Kripke’nin reddettiği, bir özelliğin, her ne anlama gelebilirse gelsin, bir nitelikler yığınından başka bir şey olmadığıdır. Eğer bir nitelik, soyut bir nesneyse bir nitelikler yığını, bir parçacık değil, hatta soyutlamanın daha yüksek bir derecesidir (Kripke, 2005: 67).

Bazen iki adın aynı göndergeye sahip olduğunu keşfedebiliriz ve bunu bir özdeşlik cümlesiyle anlatabiliriz. Bu yüzden, örneğin, akşamleyin bir yıldız görüyorsunuz ve buna Hesperus (Akşam yıldızı-Venus gezegeninin bir başka adı) deniyor. Sabahleyin bir yıldız görüyoruz ve ona “Phosphorus” diyoruz. Pekâlâ, sonra, aslında onun bir yıldız olmadığını aksine Venus gezegeni olduğunu ve Hesperus ve Phosphorus’un gerçekte aynı olduğunu öğreniyoruz. Bu yüzden söz konusu durumu “Hesperus. Phosphorus’tur” şeklinde ifade ediyoruz. Burada kesinlikle sadece bir nesnenin kendisiyle özdeş olduğunu söylemiyoruz. Bu, bizim keşf ettiğimiz bir durumdur. Buna göre söylenecek en doğal şey ve gerçek içerik şudur: “Akşamleyin gördüğümüz yıldız sabahleyin gördüğümüz yıldızdır” (Kripke, 2005: 40-41).

Dolayısıyla, herhangi bir mümkün dünyada, Hesperus’un Phosphorus olduğu doğru olacaktır. Öyleyse iki şey doğrudur: bir apriori olarak Hesperus’un Phosphorus olduğunu bilmeyiz ve deneysel olan hariç hiçbir durumda cevabı bulamayız. İki, bu öyledir çünkü şu an sahip olduğumuzdan niteliksel olarak ayırt edilemeyecek bir kanıtla sahip olabilirdik ve gezegen-

ler aynı olmaksızın iki gezegenin gökteki konumları aracılığıyla iki adın gönderimini belirleyebildik (Kripke, 2005: 128-129). Şayet Hesperos'un akşamleyin orada görünür olması veya Phosphorus'un sabahleyin orada görünür olması zorunlu bir gerçektir diye düşünseydiniz o yalnızca böyle özdeşleştirilebilirdi. Fakat bu, gezegeni ayırt etme yolumuz olsa bile bunların hiçbirisi, zorunlu gerçeklikler değildir. Bunlar, kendileri vasıtasıyla belirli bir gezegeni tanımladığımız ve ona bir ad verdiğimiz olası işaretlerdir (Kripke, 2005: 129-130).

Bu şekilde daha dikkatli olmayı istersek, "Hesperus Phosphorus'tur" ifadesi yerine, "Eğer Hesperus varsa o, zaman Hesperus Phosphorus'tur" şart cümlesini, ihtiyatla sadece sonrakini zorunlu gibi alarak koymalıyız (Kripke, 2005: 135-136).

Dolayısıyla Kripke, özel bir adın referansının belirlenmesi sürecini şöyle izah eder: "Öncelikle bir ilk "adlandırma" meydana gelir. Burada nesne gösterim yoluyla adlandırılabilir veya bu adın referansı bir betimlemeyle tespit edilebilir. Ad halkadan halkaya geçerken bu adı duyan bu adı öğrendiğinde bu adı duyduğu kimse gibi aynı referansla kullanmaya niyet etmelidir" (Kripke, 2005: 96).

Diğer taraftan özel adın dışında birçok basit isim de katı belirlenmiştir. Ancak birçok betimleme böyle değildir. Bu Kripke'nin kipler argümanını sürdürmenin bir diğer yoludur (Speaks, 2007: 49). Kripke, adların rijit imleyiciler oldukları sonucuna varır ve bu imleyicilerin bütün olanaklı dünyalarda aynı nesneye gönderim yaptıklarını savunur. Buna karşın betimlemeler ise ilineksel imleyicilerdir. İlineksel imleyicilerin göndermeleri ise olanaklı dünyalarda değişebilmektedir (Kripke, 2005: 48).

Kripke'ye göre, adlandırma töreninin her durumda "gösterim" ile olması gerekmez. İkinci bir yol da bulunur. Bu çok daha nadir kullanılan bir yoldur. Kripke buna "betimleme yoluyla adlandırma" diyor. Örneğin, "Neptün" adı bu şekilde dile sunulmuş olabilir. Bu gezegen keşfedilemeden önce Uranüs gezegeninin yörüngesinde bazı sapmalar saptanmıştı. Bilimciler bu sapmalara neden olanın bir başka gezegen olabileceğine dair bir hipotez ortaya attılar. "Neptün" adının şu tür bir tümceyle dile sunulmuş olduğunu düşünelim: "Uranüs'ün yörüngesinde sapmalara neden olan gezegene "Neptün" adını verelim". Daha sonra gerçekten de böyle bir gezegen olduğu keşfedilmiş ve bu da tarihe Neptün gezegenin keşfi olarak

geçmiştir. Yani ilk adlandırma töreninde henüz Neptün daha keşfedilmemiş olduğu için, bu gezgeni gösterip “bunun adı “Neptün” olsun dene-mezdi; gösterim yerine adlandırmayı gerçekleştiren bir betimleme vardır. Bu betimleme “Uranüs’ün yörüngesinde sapmalara neden olan gezegen” şeklindedir. Kripke’ye göre, adlandırmanın betimleme yoluyla olduğu bu nadir durumlarda bile o betimleme ile özel ad aynı anlama gelmez. Betimleme yalnızca özel adın göndergesini saptamaya yarar. Bu tür örneklerden yola çıkarak Kripke olumsal apriori önermeler olduğu savına varır (İnan, 2012: 88).

Böylece, epistemoloji tarihinde ve özellikle de Kant’ın “transendental idealizm”inde, kategoriler merkezli bilgi felsefesinde kendini gösteren apriori önermelerin zorunluluk, aposteriori önermelerin olasılık içerdiği görüşü eleştirilmiş olmaktadır. Kant, sentetik önermelerin hem yeni bir bilgi verdiğini hem de nesnel ve zorunlu olduğunu düşündüğü için hem fenomen hem de numen (ahlak-metafizik) alanında bilimsel önerme olarak gördüğü sentetik apriori önerme tipine ulaşmak istemişti. Kripke ise bu noktada, aposteriorinin zorunluluğu, apriorinin de olasılığı içerebileceğini savunmaktadır.

Apriori kavramına yüklenen zorunluluk kavramını eleştiren Kripke aslında böyle bir zorunluluğun olmadığını hatta aposteriori kavramına yüklenen olumsallığın belki bazen zorunluluk olabileceğini düşünür. O apriori kavramının zorunlu değil olumsal, aposteriori kavramının olumsal değil zorunluluk taşıyabileceği durumların olduğuna vurgu yapmaktadır (Kripke, 2005: 51).

Kripke’ye göre, bir şey doğru muydu yanlış mıydı diye sorulduğunda o şey yanlışsa zorunlu olarak doğru değildir. Eğer doğruysa başka türlü olabilir mi? diye soru sormaktadır (Kripke, 2005: 48). Aynı soruyu dünyanın şu an olduğu duruma da uyarlamaktadır. O dünyanın olduğundan farklı olabileceği mümkün müdür? Eğer yanıt hayır ise o zaman dünya hakkındaki bu olgu zorunlu bir olgudur. Eğer yanıt evet ise o zaman dünya hakkındaki bu olgu muhtemel bir görüngüdür. Bu kesinlikle felsefi bir tezdır ve ister apriori olan zorunlu olsun ister zorunlu olan apriori olsun açık betimsel denklik meselesi değildir. Fakat her iki kavram da belirsizdir. Bu da farklı bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu iki alan her ne ise onlar iki ayrı bölgeyi ifade etmektedirler. Epistemolojik ve metafizik

alanlar (Kripke, 2005: 50). Ona göre, eğer bir şey sadece gerçek dünyada değil de, tüm mümkün dünyalarda doğru oluyorsa o zaman, elbette, kafamızdaki tüm mümkün dünyaları kısaca gözden geçirmek yoluyla bir ifadenin eğer zorunluysa zorunlu olduğunu ifade edebiliriz (Kripke, 2005: 51). Diğer taraftan, bir şey apriori olarak biliniyorsa, dünyaya bakılmaksızın bilindiği için zorunlu olmalıdır diye düşünülmektedir. Ancak eğer bu, gerçek dünyanın bazı olası özelliklerine dayanıyorsa, bakmadan onu nasıl bilebilirsiniz? Belki gerçek dünya onun, içinde yanlış olduğu mümkün dünyalardan biridir (Kripke, 2005: 51).

Kripke'ye göre, bir doğru analitik ve apriori olmadığı halde metafiziksel anlamda zorunlu olabilir. Örneğin, suyun H_2O olduğu ne analitik ne de apriori bir doğru olmasına karşın, metafiziksel olarak zorunludur. Yani, bir kimse "su" kavramının çözümlenmesinden hareketle onun H_2O olduğu sonucuna varamayacağı gibi, bunu tecrübeden bağımsız olarak da bilemediği halde suyun H_2O olması metafiziksel bir zorunluluk olup, hiçbir şey fenomenal nitelikleri aynı olsa bile, H_2O kimyasal bileşimine sahip olmaksızın su olamaz. Sözelimi suyla aynı fenomenal niteliklere sahip olduğu halde kimyasal bileşimi XYZ olan bir sıvıya su denemez. Güncel bir felsefi dille, su bütün mümkün dünyalarda H_2O olduğu için "su= H_2O " metafiziksel bir zorunluluktur (Putnam, 1973: 710-711).

Kripke, H_2O örneğinin özdeşlik ifadeleri türlerine nasıl uygulandığını ele alır. Biz, suyu başlangıçta, kendisine özgü teması, görünüşü veya belki tadı ile özdeşleştiririz. Suyunkinden tamamen farklı atom yapısına sahip bir madde, gerçekten olsaydı, ancak bu açılardan suya benzeseydi, bazı suların H_2O olmadığını mı söyledik? Bunun yerine, tam da sahte altın olabildiği gibi, sahte su da olabilirdi demeliydik; genellikle suyla özdeşleştirdiğimiz özelliklere sahip olduğu halde bir madde, gerçekte su olamazdı. Ve bu, sadece gerçek dünyaya değil aynı zamanda tüm olgu-karşıtı durumlar hakkında konuştuğumuzda bile söz konusudur. Sahte su olan bir madde olmuş olsaydı, o zaman o su değil sahte su olurdu. Eğer bu madde başka bir biçim alabilirse şimdi su dediğimizden çok farklı tanımlayıcı işaretleri olan Sovyetler Birliği'nde keşfedilen sözde gibi bir su biçimidir. Çünkü başlangıçta suyla özdeşleştirdiğimiz görünümlere sahip olmadığı halde aynı maddedir (Kripke, 2005: 156).

Bu noktada Kripke, ışık bir foton akışı veya ısı, moleküllerin hareke-

tidir ifadelerini örnek verir. Isıya göndermede bulunduğum zaman, birisinin sahip olabileceği içsel bir duyuya değil, ancak hissetme yoluyla algıladığımız dışsal bir olguya göndermede bulunuyorum; o, ısı hissi dediğimiz tipik bir his üretir. Isı, moleküllerin hareketidir. Isının artmasının moleküller hareketinin artmasına veya kesin konuşacak olursak, moleküllerin ortalama kinetik enerjisinin artmasına denk geldiğini de keşfetmişiz. Dolayısıyla sıcaklık, moleküllerin ortalama kinetik enerjisiyle özdeşdir (Kripke, 2005: 156-157).

Isının molekül hareketi olmadığı mümkün bir dünya tahayyül edebilir miyiz? Öyle olmadığını keşfetmişsek, elbette tahayyül edebiliriz. Birinin düşüneceği herhangi bir olay gerçekten içinde bu gezegende yaşayan bizlerinkinden farklı sinir uçlarına sahip bazı yaratıkların olduğu bir durum olabilir ve içinde bu yaratıkların başka bir şeye, diyelim ki ışığa, ısıyı hissettiğimizdeki hislerimizle aynı şeyi hissedecek bir şekilde duyarlı oldukları bir durum olabilir. O halde, diyelim ki, ışığın ısı olmuş olabileceği veya hatta foton akışının ısı olmuş olabileceği bir durum değildir, fakat içinde foton akışının ısı hissi dediğimiz tipik hisleri üretmiş olabileceği bir durum bulunabilir (Kripke, 2005: 159-160).

Kripke'ye göre kısaca söylemek gerekirse katı belirticiler gönderimde buldukları şeyi tam olarak kavrarlar. Örneğin, katı belirtici olarak su kelimesi tüm olanaklı dünyalarda tam olarak suya işaret eder ve suyu kavrar. Keza H_2O katı belirticisi de tüm olanaklı dünyalarda H_2O 'yu tam olarak kavrar. Kripke'ye göre katı belirticiler arasındaki özdeşlik tezleri metafizik olarak zorunlu doğru olmalıdır. Yani "su H_2O 'dur" özdeşliğinin doğru olması için metafizik olarak zorunlu doğru olması gerekir. Kripke, bu noktada şöyle bir analiz yapar: "Tanrı evreni değişik şekillerde yaratabilir, ama bizim su dediğimiz malzemeyi yarattığı tüm evrenlerde onu H_2O olarak yaratmalıdır. Çünkü su H_2O 'dur. Suyun olduğu ama H_2O 'nun olmadığı bir dünya akla uygun değildir. Tanrı suyu yarattığı bir evrende onu H_2O olarak yaratmazsa kendisiyle çelişkiye düşer. Su katı belirticisinin işaret ettiği benzer bir malzemenin olduğu ama bu malzemenin H_2O katı belirticisinin işaret ettiği şey olmadığı bir evrende söz konusu malzemenin su olmadığını söylemeye, Tanrı'ya itiraz etmeye, bu şey su değil demeye, hakkımız vardır. Bu anlamda "su H_2O 'dur" özdeşliği metafizik olarak zorunlu doğrudur" Tura, 2010: 311).

Oysa “ağrı beyindeki X nöral olaydır” gibi bir önerme metafizik olarak zorunlu doğru değildir. Çünkü hem “ağrı” hem de “X nöral olay” katı belirticiler olmakla birlikte, X nöral olayının olduğu ama ağrının olmadığı bir evreni düşünmek akla uygundur. O halde basitçe söylemek gerekirse Tanrı tüm fizik kurallarının bizimki gibi olduğu, yani insanların fiziksel olarak bize özdeş ama fenomenolojik yaşantıları olmayan zombiler olduğu bir evren yaratsaydı, fizik yasalarını yarattığı durumdaki kendisiyle çelişkiye düşmezdi. Başka şekilde söylersek Tanrı dünyadan fenomenolojik materyali çekip geri alsaydı da fiziksel evrende hiçbir şey değişmezdi. Dolayısıyla materyalist özdeşlik tezi metafizik olarak zorunlu doğru değildir. O halde Tanrı, fenomenolojik materyali yaratırken fiziksel dünyaya fiziksel olmayan bir şey katmıştır Tura, 2010: 311).

Şimdi bu noktada, zihinsel durumların açıklanmasında materyalist özdeşlik tezinin neden yeterli olmadığını göstermeye çalışalım. Bu bağlamda Kripke'nin adlar, fiziksel durum ya da nenelerin açıklanmasında ileri sürülen mümkün dünyalar anlayışının ve kiplik mantığının yani zorunluluk, olanaklılık ilişkisinin aynı şekilde zihinsel durumlar içinde geçerli olup olmadığına ayrıntılı olarak bakalım.

Kripke'nin Olanaklı Dünyalar Düşüncesinde Fiziksel Ve Zihinsel Olguların Özdeşliğinin Zorunlu Olup Olmadığı Tartışması

İlk önce zihinsel durumların niteliğinin ne olduğuna bakarak özdeşliği savunan materyalist yaklaşımların bu noktalardaki ortak özelliklerine ve tezlerine değinelim.

Zihinsel olan nedir? diye sorduğumuzda ilk olarak fiziksel olanın parçası olmayandır denilebilir. Zihinsel tözün neyden oluştuğu çok açık değildir; ancak bu şey her ne ise, bizim öznel gerçekliğimizi biçimlendiren türden olmalıdır. O halde zihinsel durumlar öznel niteliksel bilinç durumlarından oluşmaktadır (Revensuo, 2016: 36).

Zihinsel durum ve süreçlerin gerçek doğası nedir? Hangi ortamda gerçekleşirler ve fiziksel dünyayla ilişkileri nasıldır? Bilincim, fiziksel bedenimin çözülüp dağılmasından kendini kurtarabilecek mi? (Churchland, 2012: 11).vb. sorular karşımıza çıkmaktadır.

Özdeşlik kuramını savunanlar zihinsel durumlar ve ifadelerle beyin durumlarının özdeş olduğunu savunmuşlardır. Burada beyin durumları

derken beynin belirli bir zihinsel durumda merkezi sinir sistemi ile beraber o an içinde olduğu fiziksel reaksiyon durumu ifade edilmektedir (Searle, 2004: 56). Aynı şekilde, özdeşlik kuramcısı, duyguların arzu ve benzeri şeylerin fiziksel durumlarla özdeş olduklarını kabul etmektedir. Bunlar mentalistik terimlerin anlam yönünden fizikalistik terimlerle eş anlamlı olmaları anlamında “özdeş” değil, bilakis mentalistik terimlerle ifade edilen fiili olayların fizikalistik terimlerle ifade edilenlerle bir ve aynı olması anlamında özdeşlerdir (Shaffer, 2005: 72-73).

Özdeşlik kuramı olarak da bilinen indirgemeci materyalizm, en anlaşılır materyalist zihin kuramıdır. Buna göre zihinsel durumlar beynin fiziksel durumlarıdır. Yani, her zihinsel durum veya süreç tipi, beyindeki veya merkezi sinir sistemindeki bir fiziksel durum veya süreç tipiyle sayıca özdeşdir. Henüz beynin karmaşık işleyişleri hakkında söz konusu özdeşlikleri fiilen belirtmeye yetecek kadar şey bilmiyoruz, ancak özdeşlik kuramı beyin araştırmalarının sonuçta bunları ortaya çıkaracağı düşüncesini savunur (Churchland, 2012: 41).

En katı maddeci düşünürlerden en esnek maddeci düşünürlere kadar tüm düşünürler zihni durumların bir şekilde fiziksel durumlarla bağlantılı olduğu; kısaca zihnin içeriğinin bir şekilde fiziksel içeriğe indirgenebileceğini iddia etmişlerdir. Bu noktada da artık zihin-beyin problemi beynin fiziksel, biyolojik ve kimyasal yapısıyla; maddeci bir yaklaşımla çözülmeye çalışılmıştır (Searle, 2004: 34). Bu tartışmada belirleyici olan bilincin ne olduğu varolup var olmadığı konusu hakkında özdeşliği temele alan fizikselci yaklaşımın görüşleri şöyle özetlenebilir:

1. Gerçekte bilinç diye bir şey yoktur, o gündelik dilin ve düşünüşün yarattığı bir yanılsamadır. 2. Bilinç gerçektir fakat tamamen fiziksel bir şey, beyinde gerçekleşen sıradan nörofizyolojik bir süreçtir. 3. Bilinç gerçektir ve fizikseldir ancak çok özel bir tür veya bir üst düzey beyin etkinliğidir. Birinci şıktaki düşünce bilinci doğrudan dışladığı için eleyici maddecilik olarak adlandırılır. İkinci görüş ise bilinci nörofizyolojiye indirgelediği için indirgemeci maddecilik olarak bilinir. Üçüncü tavır ise, öznel bilinç gibi üst düzey fiziksel fenomenlerin alt düzey fiziksel fenomenlerin karmaşık organizasyonundan belirebileceğini ileri sürdüğü için belirimci maddecilik olarak isimlendirilir (Revensuo, 2016: 54-55).

Belirimci maddeciliğe göre, beyin, muhtelif nedensel etkileşimlerle

birbirine bağlanmış alt düzey fiziksel, kimyasal ve nörofizyolojik öğeleri içeren muazzam karmaşıklıkta biyolojik bir sistemdir. Bundan dolayı belirimci maddecilik; nöronlar ve nöral ateşlemeler aslında bilinçten tamamen yoksun da olsalar, bunların milyarlarcası insan beynindeki gibi bir bütün oluşturmak üzere örgütlendiğinde, büyük-ölçekli nöral etkinliklerden öznel bilinç gibi tümüyle yeni ve öngörülemez özelliklerin beliriverilebileceğini iddia eder (Revensuo, 2016: 68).

Bu yaklaşıma göre zihnin bir özelliği olan bilinç, bağımsız ya da özerk bir gerçeklik alanı veya gerçeklik düzeyi değildir. Bu yüzden de hakiki bir psikolojik gerçeklik değildir; o, hatalı bir şekilde psikolojik sandığımız fakat aslında tamamen nörobiyolojik bir gerçekliktir. Tıpkı suyun H_2O kimyasının üstünde ve ötesinde bir şey olmaması ve herhangi bir su külesinin “suya ait” hiçbir şeyi dışarıda bırakmadan H_2O molekül dizilerine indirgenebilmesi gibi bilinç de beyinde gerçekleşen karma şık nöral etkinlik dizilerinin üstünde ve ötesinde bir şey değildir. Bu yüzden, eşitlikten hiçbir “psikolojik” unsur dışarıda bırakılmaksızın o düzeye indirgenebilir (Revensuo, 2016: 62-63).

Şimdi de genel olarak, özdeşlik tezini eleştiren anlayışı değerlendirelim ve buradan hareketle de Kripke'nin düşüncesini ortaya koyalım. En temelde bu anlayış zihinsel durumların fiziksel durumlara indirgenemeyeceğini iddia etmektedir diyebiliriz. Beyin durumları ve süreçlerinin elbette belirli bir uzamsal konumu olmalıdır. Ya bir bütün olarak beyindedirler, ya da onun bir parçasındadırlar. Zihinsel durumlar beyin durumlarıyla özdeşse, o zaman aynı uzamsal konumda bulunmaları gerekir. Ancak, ağrı hissimin ventral talamusumda yer aldığını veya güneşin yıldız olduğuna dair inancımın sol beyin yarıküremi temporal lobunda yer aldığını söylemek tamamen anlamsızdır. Bunun gibi iddialar, tıpkı 5 sayısının yeşil olduğu veya aşkın yirmi gram çektiği iddiaları kadar anlamsızdır (Churchland, 2012: 47).

“Düşünün ki fiziksel bir nesne olarak beyin, aslında hareket halindeki atomların bir kümesinden ibarettir. Dolayısıyla beyni vücuda getiren atomların sayısı ne kadar fazla, hareketleri ne kadar aşırı derecede karmaşık olursa olsun, neticede bu atomların ümitler, korkular, üzüntüler, gerilimler, dünün anıları ve zihnimizdeki imgeler türünden olaylara nasıl sebep olduklarını görebilmek oldukça zordur. Aynı şekilde, materyalist

görüşün savunduğu gibi, zihinsel olayların nasıl olup da beyindeki fiziksel olaylarla özdeş olduklarını kavrayabilmek hiç de kolay değildir” (Priest, 1991: 5).

Diyelim ki zihinsel haller gerçekten de beynin fiziksel hallerinin birer nedensel sonucudurlar. Bu olgu, gerçek bir olgu olsa bile bu düalizmi* rafa kaldırmayı gerektirmez. Çünkü maddesel olmayan bir zihin, beynin sebep olduğu kabul edilen zihin hallerinden önce de sonra da var olabilir. Bundan başka, eğer A ve B birbiriyle nedensel bir ilişki içinde ise buradan A ve B'nin birbirinden sayısal olarak farklı oldukları mantıksal sonucu çıkar: Yani A, B değildir ve B de A değildir. Sözü edilen olgu gerçek ise, yani eğer gerçekten zihinsel olaylar fiziksel olayların nedensel sonuçları iseler, bu durumda düalizmin yanlışlanması bir yana tam tersine onaylanması söz konusudur. Çünkü nedensel bağlantılar sadece birbirinden bağımsız varlıklar arasında mümkündür ve epifenomenalizmin* iddia ettiği gibi eğer zihinsel olanla fiziksel olan birbirine nedensel biçimde bağlı iseler o halde zihinsel olanla fiziksel olan birbirinden bağımsız ayrı varlıklardır. Kısacası böyle bir durumda zihinsel olaylar fiziksel olaylarla özdeş değildir ya da zihinsel olaylar fiziksel karakterde değildirler ama fiziksel olayların zihinsel sonuçları ya da etkileridirler” (Priest, 1991: 4).

Aynı şekilde zihinsel durumlarla fiziksel durumların farkını ortaya koymak için iç gözlem kavramına da başvurulmaktadır. Örneğin, zihinsel durumların benim tarafımdan bilinçli kendiliğime özgü durumlar iç gözlemsel olarak bilinir. Ancak beyin durumların benim tarafımdan bilinçli kendiliğime özgü durumlar şeklinde iç gözlemsel olarak bilinmez. O halde zihinsel durumların beyin durumlarıyla özdeş değildir (Churchland, 2012: 51). Diğer taraftan, öznel psikolojik gerçekliğimizdeki fenomenal deneyimler, beynin nesnel biyolojik gerçekliğindeki fiziksel veya nöral niteliklerden oldukça farklıymış gibi görünüyor. Öznel deneyim ile nesnel beyin etkinliği arasındaki bağlantının, su moleküllerinin davranışıyla sınırlı

* Dualizm, ruh ve beden ya da zihin ya da beyin ontolojik olarak ayrı birer töz olduğunu iddia eder. Zihin, düşünce ya da bilincin maddeye indirgenmesine karşı çıkar. Bu yaklaşıma töz ya da cevher dualizmi de denir.

* Düalizmin bir çeşidi olarak bilinen epifenomenalizim, zihinsel durumların fiziksel olaylardan kaynaklandığını ancak bunun tersinin geçerli olmadığını savunur. Örneğin, koku bir gülün organizmasının doğal sonucudur. Ancak kokunun çiçek üzerinde bir etkisi yoktur. Aynı şekilde baca- duman örneği de verilmektedir.

açıklanmasında olduğu gibi apaçık ve anlaşılır bir biçimde kurulması gerekir. Fakat nasıl bir nöral etkinlik kombinasyonu, anlayabileceğimiz ve kavrayabileceğimiz açıklıktaki yasa benzeri bir zorunluluk aracılığıyla fenomenal deneyimlerle eşitlenebilir? Belirli bir öznel deneyim ile belirli bir nöronal etkinlik arasında düşünülebilecek herhangi bir bağlantı tamamen keyfi imiş ve izah edici değilmiş gibi görüldüğü için öznel bilinç fenomenlerinin nesnel biyolojik fenomenlerle izahı mümkün gibi durmuyor (Revensuo, 2016: 87-88).

Zihni olaylarla fiziki olaylar arasında belirli türden bir tekabüliyet bulunmadıkça özdeşlik teorisi doğru olma şansına sahip değildir; yani her ne zaman zihinsel bir olay vuku bulursa, belirli türden bir fiziksel olay da vuku bulacaktır ve tabii aynı şey tersi için de geçerlidir. Eğer belli bir zihni olay vuku bulduğunda fiziksel olayın vukuunun bir rastlantı sonucu ortaya çıkması durumu söz konusu ise, ya da hatta hiç de herhangi bir fiziki olay vuku bulmuyorsa, veya tersi oluyorsa, bu durumda özdeşlik kuramı doğru olmayacaktır (Shaffer, 2005: 73).

Zihinsel olaylar söz konusu olduğunda, “şu anda bilmiyoruz; ama bir gün pekâlâ bilebiliriz” demek problemi ortadan kaldırıyor ya da çözüyor değildir. Bir düşüncenin beyindeki yerini keşfetmek nasıl olacaktır? Düşüncenin kesinlikle şurada vuku bulduğunu söyleyebilmemiz için ne tür bir bilgiye gereksinimimiz vardır? Eğer, X ışınları ya da başka araç gereçlerle, beyinde olup biten her olayı gözlemlene imkânımız olsaydı, gözümüze asla bir düşünce çarpmayacaktı. Tuhaf bir benzetme yapacak olursak, eğer beyni, içinde serbestçe dolaşılabilir şekilde alabildiğine bü-yütmek ya da kendimizi o ölçüde küçütmek mümkün olsaydı, yine de orada bir düşünceye rastlayamayacaktık. Beyin içinde görebileceğimiz tek şey orada vuku bulan fiziki olaylar olacaktır. Eğer zihni olayların beyinde bir yerleri olsaydı, orada onları keşfedecek bazı araçlar da bulunacaktı. Fakat bu tür hiçbir araç bulunmamaktadır. Bunu düşünmek bile anlamsızdır (Shaffer, 2005: 80).

Zihinsel durumların fiziksel durumlardan ya da beyinden farkı, kiplik mantığı ve olanaklı dünyalar argümanlarını temele alan Kripke tarafından şöyle ortaya konulmaktadır. Eğer acının C-elyaf uyarımıyla aynı olduğu doğru olursa, bu durumda aynı akıl yürütmeye; “Isı, moleküllerin hareketiyle özdeşdir şeklindeki özdeşlik ifadesi de zorunlu olarak doğru olmalı-

dır. Bu böyledir, çünkü her iki örnekte de özdeşlik ifadesinin iki tarafında da kesin belirtici ifadeler vardır. Yani her iki ifade de asli özelliklerine bağlı olarak gönderme yaptığı nesneyle özdeştir. Şu an benim hissettiğim acı esasen de bir acıdır, çünkü bu duyguyla aynı olan her şey bir acı olmak zorundadır. Ve bu beyin durumu esasen de bir beyin durumudur, çünkü bununla aynı olan her şey bir beyin durumu olmak zorundadır. Bu nedenle, “acılar beyin durumlarının belirli türleridir ve özel bir acı özel bir beyin durumuyla özdeştir diye iddia eden özdeşlik kuramcılarına göre, hem acılar genel olarak beyin durumlarıdır ve hem de özel bir acı da bir beyin durumudur. Ancak ne genelde acıların zorunlu bir şekilde beyin durumları olduğunu ve ne de benim şu anki acımın zorunlu bir şekilde bir beyin durumu olduğunu söylemek doğrudur.” Çünkü, bazı varlık türlerinin acıya sahip olmadan bu tip beyin durumlarının olabileceğini ve bu türden beyin durumları içinde var olmadan acısının olabileceğini hayal etmek mümkündür. Hatta bu beyin durumu olmadan aynı acıyı hissettiğimiz veya bu acı olmadan aynı beyin durumunu yaşadığımız bir hali tasavvur etmek bile mümkündür (Searle, 2004: 62).

Kripke, zihinsel durumların açıklanmasında özdeşlik kuramını eleştirmektedir. Kripke'nin kiplik mantığını temele alan deliline göre, “zihinsel durumların, fiziksel durumlarla özdeşleştirilmesi için bir zorunluluk olmalıdır. Ona göre, bu zorunluluğu göstermek mümkün değildir. Zira bir şey zihinsel ise ona zorunlu olarak fizikseldir diyemeyiz yani bir şey ne ise odur, başka bir şey olamaz” (Searle, 2004: 61).

Dünyadaki hangi olgu “ben şu an acı çekiyorum” şeklindeki doğru ifadenizle örtüşür. Basit olarak, en azından iki tür olgu var gibi görünüyor. Birincisi ve en önemlisi, şu an hoş olmayan belli bilinçli duymalara sahip olduğunuz gerçeğidir ve bu duymaları öznel, birinci şahıs bakış açınızla tecrübe ediyorsunuz. Şu anki acınızın kurucusu bu duymalardır. Fakat bu acı ayrıca, talamusunuzdaki ve beyninizin diğer bölgelerindeki sinir yanması örüntülerinin büyük kısmına bağlı bulunan temeldeki belli nörofizyolojik süreçlerden de kaynaklanmaktadır. Öznel, birinci şahıs acı karakterini ifade eden bir üçüncü şahıs, nesnel, fizyolojik olgular tanımını yoktur, çünkü basitçe birinci şahıs özellikleri üçüncü şahıs özelliklerinden farklıdır. Nagel bu noktayı, üçüncü şahıs özelliklerinin nesnellliğini, öznel bilinç durumlarının benzer özelliklerinden ayırarak açıklar. Jackson ise, aynı

noktayı, acının ne olduğunu, nasıl bir his verdiğini bilmeksizin, acı gibi zihinsel bir görüngünün nörofizyolojisine yönelik eksiksiz bilgiye sahip birisinin bile bilmeyeceği gerçeğine dikkat çekerek açıklar. Kripke ise bu durumu, “acıların talamusta veya başka bir yerdeki sinir yanmaları gibi nörofizyolojik durumlarla özdeş olamayacağını söyleyerek ifade eder, çünkü böyle bir özdeşlik, özdeşlik ifadesinin her iki yanının da katı birer tasarımcı olmasından ötürü zorunlu olurdu, kaldı ki biz özdeşliğin zorunlu olamayacağını biliyoruz” (Searle, 2004: 154-155).

Ona göre, acıların zorunlu bir şekilde beyin durumları olduğunu söylemek doğru değildir. Özdeşlik tezinin zihinsel durumlara uygulanmasını eleştiren Kripke, acının sadece beynin veya bedenin belirli bir maddi durumu veya C-liflerinin uyarılması olduğu düşüncesini doğru bulmaz. Kripke, bunların özdeşliğine ilişkin itirazını şu şekilde sürdürür:

“Pekâlâ, acı ve bedenin bu durumları arasında nasıl bir bağıntı vardır; bu iki farklı şey arasında sadece olası bir bağıntı olabilir çünkü bu bağıntının hep devam ettiği deneysel bir bulgudur. Bu yüzden acı ile bedenin veya beynin bu durumundan farklı bir şey kast etmeliyiz ve dolayısıyla bunlar iki farklı şey olmalıdır” (Kripke, 2005: 98).

Bu açıdan bakıldığında acıyı, fiziki bir süreç içinde açıklamak doğru değildir. Daha doğrusu acı fiziki bir nitelik değildir. Acı içinde olmak, bilinçli bir yaşantının içinde olmaktır. Bir başka deyişle, “doğrudan yaşanan, fenomenolojik bir niteliktir.” Acı, kendi nedeninden tamamıyla farklı bir şeydir (Günday, 2003: 135).

Ona göre acı duyma ve kırmızı görmenin sadece insan vücudunun bir durumu olmasında herhangi bir zorunluluk bulunmamaktadır (Kripke, 2005: 99). Bu anlamda zihinsel durumlara ilişkin yapılan özdeşleştirmele- rin zorunlu değil olası olduğu söylenebilir. O halde zihinsel olana zorunlu olarak fizikseldir diyemeyiz (Searle, 2004: 63). Örneğin şu ana karnımdaki acı hissi sadece benim tarafımdan tecrübe edilmesi anlamında özeldir. Bunu bütün bilinç durumları için söylemek mümkündür.

Buna göre, acının temel özelliklerine sahip olan bir şey zorunlulukla acı olmak, beyin halinin temel özelliklerine sahip olan bir şey de zorunlulukla bir beyin hali olmak durumundadır. İşte acı ve beyin hali sözcüklerinin birer katı gösterge olmaları ile belirtilmek istenen budur. Ancak öz-

deşlik ifadesinde bu iki katı gösterge özdeşleştirildiğinde, katı gösterge-lerdeki zorunluluk özdeşlik yargısına da taşınmış ve bu özdeşlik artık zorunlu bir özdeşlik haline gelmiş olur. Oysa acının bir beyin hali ile zorunlu olarak özdeş olduğunu söylemek doğru değildir. Acı ile beyin hali arasındaki özdeşliğin hiç de zorunlu bir özdeşlik olması gerekmez, zira benzer türden beyin hallerine sahip olan ama acı deneyimine sahip olmayan bir yaratık, ya da acı deneyimine sahip olan ama beyin hallerine sahip olmayan bir yaratık tasavvur etmek mümkündür. Eğer söz konusu özdeşlik zorunlu bir özdeşlik olsaydı, böyle bir tasavvurun mümkün olamaması gerekirdi (Searle, 2004: 38).

Saul Kripke'ye göre, acı, fenomenolojik bir niteliktir. Bu olgu diğer duygular için de geçerlidir. Yani, acının niteliği yine acının kendisidir. Acının niteliği, kendisini, bir his olarak bilince vermesidir. Bu kuram fizikalist yaklaşıma karşıdır. Burada esas olan kendini bilince veren acıdır. İnsan hangi fiziksel ifade içinde olduğunu bilmeden, acı içinde olduğunu bilebilir. Bu nedenledir ki, acı içinde olmak, fiziki bir ifade içinde olmak değildir. Kripke'nin yaklaşımında, acı, içsel ve özel bir olaydır. Kripke'nin yaklaşımında acı diğer insanlara, “analoji” yoluyla atfedilebilir. Kişi, kendi durumundan, başkaları hakkında çıkarım yapabilir (Günday, 2003: 133).

Kripke'ye göre, iki şeyin özdeş olması için tüm olanaklı dünyalarda zorunlu olarak doğru olması gerekir. Yani suyun kimyasal yapısı eğer H_2O ise başka türlü olamazdı; diğer bir deyişle H_2O olmayan su olamazdı. Bu durumda “Su H_2O 'dur” önermesi eğer doğru bir önerme ise metafizik açıdan zorunlu bir doğrudur. Bu önermenin zorunlu bir doğru olması epistemik değil metafizik bir konudur: bu önermenin zorunlu doğru olması bizim onun doğruluğunu kesin olarak biliyor olduğumuzu göstermez. Yarın öbür gün bilimcilerin bu konuda bir hata yapmış oldukları ortaya çıkabilir ve bu durumda suyun kimyasal yapısının H_2O olmadığı ortaya çıkabilir. Ancak bunlar tamamen bizim bilgimize dair epistemik konulardır. Eğer su gerçekten H_2O ise bu metafizik açıdan zorunlu bir olgudur. Peki bu zorunlu doğruyu biz nasıl bilir hale geldik? Salt akıl yoluyla böyle bir olguyu öğrenemeyiz; ya da yalnızca su kavramımızın çözümlemesini yaparak da öğrenemeyiz. Kısaca suyun H_2O olduğu apriori bir doğru olmaz. Bu olgunun bilinebilmesi için gözlem, deney ve duyu deneyimi gereklidir. Yani bu aposteriori bir önerme olmalıdır (İnan, 2012: 91).

Kripke'ye göre, fiziksel durumlar için geçerli olan bu durum zihinsel olaylar için geçerli değildir. Yukarıda da değindiğimiz gibi suyun tüm özelliklerine sahip ancak bileşimi H_2O olmayan bir sıvının varlığını düşünmek ve buna sahte su demek mümkün olurdu. Aynı mantığı zihinsel durumlara uyguladığımızda örneğin, acının C lifleri ile özdeş olmadığı bir olanaklı dünya düşünülebilir. Ancak bu acı hissini gerçek olmadığını yani sahte olduğunu söyleyemeyiz. Kripke'ye göre, zihin-beyin özdeşliğinin zorunlu ya da olası olarak doğru olabileceği bir biçim söz konusu değildir. Dolayısıyla, ikisinin gerçekten farklı olduğu sonucuna varmak kaçınılmazdır (Kripke, 2005: 99-100).

(a) Acı, C sinir liflerinin yanmasıdır.

Kripke açısından, eğer ifade (a) zerre kadar doğruysa, gerçekte mutlaka doğrudur. Aşağıdaki ifade ile belirtilen durum da kesinlikle aynıdır:

(b) Isı, moleküllerin hareketidir.

Şöyleki, eğer (b) de ki ifade biraz da olsa doğruysa, gerçekte mutlaka doğrudur (Levine, 1983: 354).

Kripke'ye göre bu ifadelerde bir olasılık söz konusudur. Bu ifadelerin yanlış olması ihtimali akla daha uygundur. Çünkü ona göre, ısının moleküller bir hareket olmadığı ve acının C-lifinin stimülasyon olmadığı bir dünyayı hayal edebiliriz. Kripke'ye göre, ilk ifadenin hissedilen olasılığına, bu terimlerin referansına karar verme biçimi neden olmaktadır. Bu durumda kişi tam olarak ısının hissettirdiği şeyle aynı olan farklı bir şey hissedebilir. O halde bizim moleküler hareketten farklı olarak hissettiğimiz şey ısı değil, ama ısı gibi hissettiren farklı bir fenomendir; yani belirgin olasılığı yaratan şey gerçekten düşünülebilir olanın yanlış algılanmasıdır (Kripke, 2005: 133).

Kripke, aynı olasılığın (b) yi açıklamak için de geçerli olup olmayacağını düşünür ve bunun olamayacağını savunur. Ona göre (a)'nın gerekliliği, bir fenomeni algılarken ısıyı algılarken olduğu gibi aynı epistemik durumda olabileceği olgusuyla korunur. Buna rağmen, aynı analogi (b)'ye uygulanamaz. Çünkü birisinin acıyı hissettiği anda aynı epistemik durumda olması, acıyı hissetmesidir. Bu bağlamda acıyı hissetmekle, biri acıyı hissediyormuş gibi hissetmek arasında hiçbir fark yoktur. Acı hisseder gibi hissetmek de acının kendisi gibi sayılır. Bu nedenle, acının yokluğunda

kişinin acı hissediyormuş gibi hissettiği bir dünya hayal etmek imkânsızdır; benzer şekilde, eğer (b) doğru olsaydı, C-lifi uyarılmasının yokluğunda ağrı gibi hissettiren bir şey tasavvur etmek imkânsız olurdu. Kripke, (b)'nin olasılığının gerçek bir olasılık olduğu ve bu saptama beyanının yanlışlığını gerekli kıldığı sonucuna varıyor. Eğer (b) doğru olsaydı, zorunlu olarak böyle olacaktı ve olasılık olduğu hesaba katıldığında kesinlikle doğru olmayacaktı (Kripke, 2005: 151-152).

Böylece, psiko-fiziksel özdeşlikler ve diğer teorik özdeşlikleri arasındaki önemli fark ortaya çıkmaktadır. Bu farklar Kripke'nin katı belirticiler düşüncesinden hareketle aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

1. Metafizik olarak düşünülebilecek tüm olanaklı dünyalarda aynı şeye işaret eden belirticiler katı belirticilerdir (rigid designator). Örneğin Mustafa Kemal Atatürk metafizik olarak mümkün tüm evrenlerde aynı kişiye işaret eder. Ama "Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu" ifadesi katı belirtici değildir. Başka bir evrende Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu başka bir insan olabilir.
2. Katı belirticiler arasında kurulacak özdeşlik tezleri metafizik olarak zorunlu doğru olmalıdır. Örneğin su H₂O'dur özdeşliği metafizik olarak zorunlu doğrudur.
3. Eldeki ağrı katı belirticisi (E) tam olarak eldeki ağrıya (e) işaret eder.
4. Bu eldeki ağrının nöral korelatını tanımlayan N katı belirticisi beyindeki n olayına işaret eder.
5. Fizikalizme göre E;N özdeşliği vardır.
6. O halde E = N özdeşliği doğruysa metafizik olarak tüm mümkün evrenlerde zorunlu doğru olmalıdır.
7. Ama N= E (N ve E-değil) önermesi kavranabilir. (Metafizik olarak mümkün bir dünyada beyindeki n olayının olduğu ama deneyiminin olmadığı düşünülebilir.)
8. O halde E!! N özdeşliği metafizik olarak zorunlu doğru değildir.
9. O halde fizikalist özdeşlik tezi doğru değildir.
10. Demek ki fizikalizm yanlıştır (Tura, 2010: 312).

Kripke'ye göre, özdeşlik tezini doğru kabul edenler acının sadece beyin veya bedenin belirli bir maddi durumu veya -C-liflerinin uyarılması olduğunu düşünürler ve ifade ederler. Ona göre, acı ve bedenin durumları arasında bir bağıntı vardır; fakat bu, iki farklı şey arasında sadece olası bir bağıntı olabilir çünkü bu bağıntının hep devam ettiği deneysel bir bulgudur. Bu yüzden "acı" ile bedenin veya beynin bu durumdan farklı bir şey kastetmeliyiz ve dolayısıyla bunlar iki farklı şey olmalıdır (Kripke, 2005: 121-122). Kripke'ye göre, herkes olası özdeşliklerin olabileceğini bilir. Birincisi, daha önce zikrettiğim çift odaklı camlar ve Genel Postane Müdürü

olayında olduğu gibi; ikincisi, ışık ve foton akışı gibi şimdiki örneğe yakın olduğuna inanılan kuramsal özdeşleştirme veya su ve belirli hidrojen ve oksijen birleşimi olayında olduğu gibi. Tüm bunlar olası özdeşliklerdir, yanlış da olabilirlerdi. Bu yüzden, onun olası bir olgu meselesi olabilmesinde şaşılacak bir şey yoktur ve acı duyma, kırmızı görmenin sadece insan vücudunun bir durumu olmasında herhangi bir zorunluluk da bulunmamaktadır. Böyle psikolojik özdeşleştirmeler, tam da diğer özdeşliklerin olası olgular olmaları gibi, olası olgular olabilirler (Kripke, 2005: 122-123).

Eğer bir şey acıysa, gerçekte öyledir ve acının olduğundan başka bir olgu olmuş olabileceğini var saymak saçma gibi görünür. Eğer 'C-lifleri' bir katı belirleyici değilse, basitçe onu şimdiki bağlamda bir katı belirleyici olarak kullanılan veya kullanıldığı varsayılan bir tanesiyle yer değiştirir. Sonuçta, acının C-lifleri dürtüsü ile özdeşliği doğruysa zorunlu olmalıdır (Kripke, 2005: 177-179). Kripke'ye göre, bunlar arasındaki zorunlu bir ilişkinin gösterilmesi mümkün değildir.

C-lifleri dürtüsü acı olmaksızın kendi başına var olabilir çünkü onun için acı olarak hissedilmeksizin var olmak, herhangi bir acı olmaksızın var olmaktır. Böyle bir durum, varsayılan zorunlu acı özdeşliği ve mukabil fiziksel durum ile açıkça çelişki içinde olabilir ve benzerlik, mukabil bir zihinsel durumla özdeşleştirilebilen herhangi bir fiziksel durum için doğru kabul edilir. Eğer söz konusu olan ısı olsaydı, ısının yokluğunda bile, sadece ısı duygusunu hissetmekle, birisi onun bulunduğuyla aynı epistemik durumda olabilir ve hatta ısının varlığında, sadece H(ısı hissi) hissinden yoksun olmakla o, ısı yolduğunda sahip olduğunun aynısı delile sahip olabilir. Acı olayında ve diğer zihinsel olgularda böyle hiçbir olasılık yoktur. Acıya sahipse birinin edinebileceğiyle aynı epistemik duruma sahip olmak, acıya sahip olmaktı; acı yokluğunda birinin edinebileceği aynı epistemik duruma sahip olmak, acıya sahip olmamaktır. Zihinsel durum ve ona mukabil beyindeki bağın açık olasılığı sonuçta ısı olayında olduğu gibi bazı niteliksel benzerlik türleriyle açıklanamaz (Kripke, 2005: 180-181).

Bu yüzden acı, ısıdan farklı olarak, sadece 'acı' tarafından kesin olarak belirlenmez fakat belirleyicinin gönderimi, gönderenin bir esas özelliği tarafından belirlenir. Dolayısıyla şunu söylemek mümkün değildir: Acı, zorunlu olarak belirli bir fiziksel durumla özdeş olduğu halde, belirli bir olgu, bu fiziksel durumla bağlantılı olmaksızın acıyı ayırt ettiğimiz aynı

yolla ayırt edilebilir. Eğer tam olarak acıyı ayırt ettiğimiz yolla herhangi bir olgu ayırt edilirse, o zaman bu olgu acıdır (Kripke, 2005: 182).

Sonuç

Kripke, zihinsel durumları fiziksel durumlara indirgeyen özdeşlik tezi reddetmektedir. Ona göre, özdeşlik tezi doğru değildir. Eğer özdeşlik tezi doğru olacak ise bu ikisi arasındaki zorunluluk ortaya konulabilmelidir. Oysa zihinsel durumlar ve fiziksel durumlar arasında zorunluktan değil olasılıktan söz etmek mümkündür. Diğer taraftan zihinsel olguların fiziksel olgulara ontolojik olarak bağımlı olması onların birbiri ile özdeş olduğu ve aynı şekilde açıklanabilir oldukları anlamına gelmez. Dolayısıyla da acı zorunlu olarak fiziksel bir durum ile açıklanamaz. Böylece acının açıklanması noktasında ısının bir molekül hareketiyle özdeşleştirilerek açıklanması gibi indirgemeci bir tavır sergilenemez.

Eğer acı, C-liflerinin ateşlenmesi ile aynı ise, C-liflerinin ateşi olmadan acı oluşabilecek olası bir dünya ya da C-liflerinin ateşlenmesinin acı olmaksızın gerçekleşebileceği olası bir dünya söz konusu olamaması gerekirdi. Acının C-lifleri dürtüsü ile özdeşliği doğruysa bu zorunlu olmalıdır. Kripke'ye göre, bu zorunlu değil olasıdır. Çünkü öyle bir dünya olabilir ki, orada zihin olayları beyin olayları değildir. Beyin durumu olmadan aynı acıyı hissettiğimiz veya bu acı olmadan aynı beyin durumunu yaşadığımız bir hali tasavvur etmek mümkündür. Bu nedenle, acının yokluğunda kişinin acı hissediyormuş gibi hissettiği bir dünya hayal etmesi imkânsızdır. Bu yüzden de “acı beyindeki X nöral olaydır” gibi bir önerme metafizik olarak zorunlu doğru değildir, dolayısıyla da bu ikisi özdeş değildir. Ancak bu fiziksel durumlar için geçerli değildir. Örneğin, su bütün mümkün dünyalarda H_2O olduğu için “su= H_2O ” metafiziksel bir zorunluluktur. Sahte su olan bir madde olmuş olsaydı, o zaman o su değil sahte su olurdu.

Molekül hareketi ve ısı olayında dışsal olgu ve gözlemci arasında aracı olan bir ısı hissi vardır. Acı olayında ve diğer zihinsel durumlar için böyle bir olasılık yoktur. Çünkü acıya sahip olmak acıya sahip olmaktır; acı yokluğunda bunun edinilebileceği aynı epistemik duruma sahip olmak, acıya sahip olmaktır. Sahip olduğum acının aslında zihinsel bir durum olmaksızın var olması söz konusu değildir. Molekül hareketi ısı olarak hissedilmeksizin yani ısı hissi üretmeksizin var olabilir ancak C-lifleri

dürtüsünün acı olarak hissedilmeksizin var olduğu iddia edilemez. Kripke'ye göre, acı gibi belirli bir zihinsel durumu hayal etmeksizin ona karşılık gelen beyin durumunu (örneğin, C-liflerinin ateşlenmesini) semantik bir illüzyon olarak değerlendirmek doğru değildir. Bu nedenle acıyı hayal etmek C-liflerinin ateşlenmesini ve gerçekten acı çekmeyen bir şeyin hayal edilmesi şeklinde yorumlanamaz.

Sonuç olarak, Kripke'nin temel itirazı özdeşlik tezinin savunduğu fiziksel durumların zihinsel durumların nedeni olması ya da onları üretmesi değildir. Kripke, tam olarak zihinsel ve fiziksel durumların özdeş ve zorunlu olarak birlikte olduğu anlayışına karşı çıkmaktadır. Yoksa Kripke, Kartezyen felsefe de esas olan töz düalizmini savunuyor değildir.

Kaynaklar

- Baykent, U. Ö. (2017). Dil Felsefesinde Anlam Sorunu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 56 (3), 497-508.
- Churchland, P. M. (2012). *Madde ve Bilinç: Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış* (çev. B. Ersöz). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Güçlü, A. vd. (2008). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Günday, Ş. (2003). *Zihin Felsefesi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- İnan, İ. (2012). *Dil Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Kripke, S. (2005). *Adlandırma ve Zorunluluk* (çev. B. Açı1). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Levine, J. (1983). Materialism and Qualia: the Explanatory Gap. *Pacific Philosophical Quarterly*, 64, 354-361.
- Priest, S. (1991). *Theories of the Mind*. London: Penguin Books.
- Putnam, H. (1973). Meaning and Reference. *The Journal of Philosophy*, 70 (19), Seventieth Annual Meeting of the American Philosophical Association Eastern Division. Nov. 8, pp. 699-711.
- Revonsuo, A. (2016). *Bilinç: Öznelliğin Bilimi* (çev. S. Değirmenci). İstanbul: Küre Yayınları.
- Rossi, J. G. (2001). *Analitik Felsefe* (çev. A. Altınörs). İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Searle, J. R. (2004). *Zihin Yeniden Keşfi* (çev. M. Macit). İstanbul: Litera Yayınları.
- Shaffer, J. A. (2005). *Zihin Felsefesi* (çev. T. Koç). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Soames, S. (2003). *Philosophical Analysis in the Twentieth Century*, vol. 2. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Speaks, J. (2007). A Guide to Kripke's Attack on Descriptivism in Lectures I & II of Naming & Necessity. January 24.
- Tura, S. M. (2010). *Madde ve Mana: Rasyonalitenin Kökeni*. İstanbul: Metis Yayınları.

Öz: Bu çalışmada, Kripke'nin olanaklı dünyalar argümanı çerçevesinde zihinsel süreçlerin fiziksel olaylara indirgenerek özdeşleştirilmesinin zorunlu bir dayanağı olmadığı iddiası ele alınmıştır. Fizikalizm ve özdeşlik kuramları, zihinsel süreçleri tümüyle fiziksel bir şekilde, dolayısıyla onu fizikî olana indirgemeye çalışarak beyin olayları ile açıklamayı amaçlamaktadır. Kripke'ye göre ise, zihinsel durumların, fiziksel durumlarla özdeşleştirilmesi için bir zorunluluk söz konusu olmalıdır. Ancak ona göre, fiziksel olayların zihinsel süreçleri zorunlu olarak ortaya çıkardığını göstermek mümkün değildir. Kripke'ye göre, bir ifadenin zorunlu olarak doğru olabilmesi için tüm olanaklı dünyalarda doğru olması gerekir. Kripke, bu durumu anlatmak için "katı belirtici" kavramını kullanır. Kripke'ye göre katı belirticiler arasındaki özdeşlik tezleri metafizik olarak zorunlu doğru olmalıdır. Bu durum zihinsel olaylar için geçerli değildir. Şu halde makalenin amacı, Kripke açısından fiziksel ve zihinsel durumların açıklanmasında ileri sürülen özdeşlik tezinin neden geçerli olmadığını ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kripke, özdeşlik, özel adlar, zihinsel ve fiziksel durumlar, katı belirticiler.

